

SZEKERES LUKÁCS SÁNDOR

***A sóvidéki lázadás 1919 tavaszán I.
(1919. március 29-április 6.)***

Kulcsszavak: *Sóvidék; lázadás 1919-ben; parajdi vérengzés*

Az I. világháborút követő időkben a Székely Hadosztály 1918. decemberének végétől 1919. április 26-ig tartó, több mint négy hónapon folytatott harcairól nem túl sokat tud a magyar közvélemény, és a székelység önvédelméhez szorosan kapcsolható sóvidéki lázadásról sem.

Amíg a Magyarországon kiadott tankönyveinkben még a 3. évezred küszöbén is szinte semmit sem tudni a Székely Hadosztály hősie harcairól, addig nem lehet csodálkozni azon sem, hogy az alig néhány napig tartó sóvidéki lázadásról még a magyar történészek jelentős része sem tud szinte semmit. Pedig már 1929-ben megjelent Kóréh Endre „Erdélyért” *A székely hadosztály és dandár története 1918-1919* című könyve, majd más kiadványokban megemlékeztek a székelyek I. világháborút követő hősie harcairól. Az is igaz, hogy 1945-ben épp egy székely ember és egyben magyar katonatiszt, Magyarország ideiglenes kormányának miniszterelnöke dálnoki Miklós Béla vezérezredes a szovjet kommunisták és magyar helytartóik nyomására rendeletben tiltotta be, indexre tetette Kóréh Endre könyvét is többek között. Kóréh Endre épp a székely Hadosztályról írt könyvet. Több évtizeden keresztül tiltották azokat a műveket, amelyek a XX. századi nagy tragédiákat, az I. és a II. világháború történéseit, a trianoni és párizsi békediktátumokat vagy éppen a Székely Hadosztály harcait reálisan mutatták volna be. Kedves kivétel Raffay Ernő, aki 1987-ben Erdély 1918-1919-ben, illetve Magyar tragédia, Trianon 75 éve címmel 1990-ben igen fontos műveket jelentetett meg, így legalább a Székely Hadosztályról megtudhat néhány fontos adatot történelem iránt érdeklődő olvasó. Raffayt követően szerencsére napjainkra már elég sokan kezdtek írni erről a kérdésről, sőt néhány évvel korábban már az is megtörténhetett, hogy a fiatal történészhallgatók közül is akadt olyan, aki államvizsga dolgozatát épp a Székely Hadosztályról írta és védte meg.

A jelenlegi magyar történetírásra a mai napig az jellemző, hogy sok olyan történelmi eseményről hallgatnak, ami a szomszéd államok történelmi érzékenységét sértheti. Ezen kívül az is elmondható, hogy még a mai napig is csak azok a történészek adhatnak ki tankönyveket Magyarországon, akik betagozódnak abba szellemi irányzatba, amelybe szellemi rokonsága sorolható a magyarságot legyő-

ző hatalmak politikusainak és történészeinek. Jellemző, hogy milyen szívósan él tovább a szovjet elnyomás alatti tankönyvek szemlélete és közvélemény-formáló, átformáló és manipuláló igyekezete, mert még a 2002-ben kiadott középiskolai tankönyvben is a „bűnös magyarság, bűnös nemzet” szemlélete él tovább, ahelyett, hogy legalább a megmaradt Magyarországon próbálkoznának meg egy viszonylag objektív és nem magyarelles történetírással. Mélyen hallgatnak ezek a szerzők arról, hogy a történelmi Magyarország felszámolása ellen milyen kemény harcokat folytattak a Székely Hadosztály katonái. Egyáltalán meg sem említik egyes tankönyvírók a Székely Hadosztály honvédő harcait, így nem csoda, hogy a sóvidéki lázadásról még a „szakmabeliek” sem tudnak sokat (pld. Kovács István – Kovácsné Bede Ágnes: *Történelem 12. osztály*, Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen, 2001.). Míg Károlyi Mihály dilettáns, felelőtlenül hiszékeny pacifista, az alkotmányos rendet felszámoló időszakáról több oldalon tudnak értekezni, addig mélyen elhallgatják azt a tényt, hogy a minden alkotmányos felhatalmazás nélkül uralomra jutó, az úgynevezett „öszirózsás forradalom” politikusainak első ténykedése Magyarország széttöltésével kezdődött. Történetírásunkban a mai napig nem nagyon hangsúlyozzák azt, hogy 1918. november 3-án Pádovában az olasz delegáció egyrészt, másrésztől az osztrák-magyar delegáció megkötötte a fegyverszüneti egyezményt, melynek magyar szempontból olyan fontos előírásai voltak többek között, hogy garantálták Magyarország határait és területi egységét. Viktor Weber az Osztrák-Magyar Monarchiának az olasz fronton harcoló hadsereg parancsnoka, a magyar határok vonatkozásában olyan jelentős előírást rögzített és írt alá, hogy Magyarország határai Horvátország nélkül változatlanul megmaradnak. Weber gyalogsági tábornok a Károlyi-kormány hozzájárulásával, annak tájékoztatása mellett kötött fegyverszüneti szerződést. Szövegét eljuttatta a magyar kormányhoz. Tehát: tudtak róla, ismerték, elfogadták és fegyverszüneti szerződésnek tekintették a Pádovai egyezményt. Ennek ellenére Károlyi Mihály tárgyalásokat kezdeményezett az Antant hatalmakkal, ahol a Franchet de'Esperay francia tábornok megállapodott az illegitim magyar kormány képviselőivel.

Károlyi Mihály dicstelen emlékezetű ténykedésének köszönhető, hogy a fenti fegyverszüneti egyezmény megkötésének dacára Belgrádba utazott és 1918. november 13-án éppen ő kezdeményezte Magyarországgal kapcsolatosan olyan béketárgyalás megkezdését, mely nem garantálta hazánk területi integritását. A több százezer magyar katonát meghaladó hadsereget Linder Béla hadügyminiszternek nevezett személy feloszlatta – híres-hírhedt mondását sok magyar ismeri: Nem akarok katonát látni! -, sőt a magyar hadsereg fegyvereit a Magyarországon élő nemzetiségek között ezer számmra osztotta szét. Ő az a dicstelen emlékezetű kalandor, aki nem engedélyezte a magyar embereknek, hogy megszervezzék az ország önvédelmét, az egyre inkább nyilvánvaló imperialista területszerzések ellen. A té-

tova és dilettáns magyar hadvezetés ugyan fel akarta állítani 1918 decemberében a 38. hadosztályt, de fegyvert nem adott hozzá. A Kolozsváron létrejött Székely Hadosztály azonban fegyverek hiányában is megalakult, melynek dicső harcainak idején lassan kezdett kibontakozni a fegyveres nemzeti ellenállás, ugyanis az egyre nagyobb méreteket öltő idegen nemzeti elnyomás ellen a székelység is megpróbálta megvédeni érdekeit. Ennek a fegyveres ellenállásnak egyik fontos mérföldköve a sóvidéki lázadás. Mivel a székelyföldieken kívül sokan nem ismerik azt, hogy pontosan hol is helyezhető el a Sóvidék és mely települések tartoznak e tájegységhez, ezért érdemes behatárolni ezt a vidéket.

Udvarhelyszék és Marosszék határán található Sóvidék településeiről tudni kell azt, hogy míg Sóvárád, Szováta és Ilyésmező Marosszéken van, a Sóvidék többi települése Udvarhelyszéken található. Felsősófalva a Székely-Sóvidék központi fekvésű települése. A Székely-Sóvidék települései a központi fekvésű Felsősófalvához viszonyítva, az alábbiak szerint helyezkednek el: nyugatra van Parajd (3 km), Szováta és Ilyésmező (15 km), illetve Sóvárád (19 km). Keletre találjuk Békástanyát (Felsősófalva szórványtelepülése), 3 km. Másképpen Sófalvi hegynék is mondják), Pálpataka, (5 km), Fenyőkút (9 km) Korond (6 km), Kalonda-tető tanyavilága (10-12 km), dél-keletre Atyha (5 km) és délre Alsósófalva (1 km). Sóvidék lakóinak túlnyomó többsége a mai napig székely-magyar.¹

A nemzetközi jog szerint a román hadseregnek nem volt semmilyen jogcíme arra, hogy a Maros folyótól északra behatoljon, sőt a folyótól délre eső területeken is csak rendvédelmi feladatot láthatott volna el a páduai fegyverszüneti egyezmény szerint-, megtartva a magyar közigazgatást. A román hadsereg, ahogy bevonult Erdélybe eltávolította a magyar polgári adminisztrációt és mindenkit felszólított arra, hogy szolgáltasson be mindenféle lőfegyvert. A felszólítást atrocitások követték a helybéli lakosok ellen.

Az I. világháború borzalmi azonban ezt követően is folytatódott, magyarok ezrei véreztek el az értelmetlen, a világ és a magyar föld újrafelosztását célzó háborúban. A világháború vége felé a harcoló felek kezdtek kifulladásra. A német és magyar csapatok 1918 késő őszen visszavonultak Romániából, de ezzel együtt a háborúsodásba belefáradt Magyarország ellen a gyengén felszerelt román hadsereg kezdte megszállni a káoszba és zűrzavarba merült országot. Azt sem árt tudni, hogy ezt megelőzően Romániának csak az északi része létezett, a többi megszállva tartotta a német hadsereg, mivel az 1916-os Osztrák-Magyar Monarchia elleni támadás után seregei totális vereséget szenvedtek és gyakorlatilag 1918 végére még igazi hadserege sem volt.

A belgrádi fegyverszüneti megállapodás értelmében a Székelyföld is a román hadsereg által megszállandó övezetbe került. Miután a magyar határvédő csapatok a teljes felbomlás állapotában vonultak vissza, az első román járőr 1918. november 12-én megérkezett Gyergyótölgyesre, majd az egyezmény aláírásának napján,

november 13-án Gyimesbükköt is megszállták, majd a szorosokat is biztosították. Sem a csíki, sem a székelyudvarhelyi Nemzeti Tanács nem tervezett, nem készített elő fegyveres ellenállást, sőt megtiltotta azt. 1918. november 26-án Csikszere-da is megszállás alá került, majd december 6-án Székelyudvarhelyre is bevonult a román katonaság. A román hadsereg a „szövetségesek” képviselőjében, mint megszálló hadsereg érkezett, azonban már 1919. januárjában megkezdődött az államhatalom átvétele, a nagyszebeni Kormányzó Tanács hatalmának elismertetése, amely a Székelyföldet is a román állam részének tekintette, annak ellenére, hogy a belgrádi egyezmény értelmében a magyar polgári adminisztrációnak kellett volna igazgatnia e területet. A megszállás kezdetén, 1919 januárjában Székelyudvarhelyen kísérlet történt az ún. „Székely Köztársaság” kikialtására, de a kezdeményezés hamar kifúlt, ugyanis a székelyek abban reménykedtek, hogy sikerül a továbbiakban is Magyarországhoz tartozniuk és ezért sem akartak egy önálló országot létrehozni.² A magyar kormány tehetetlensége miatt azonban nem volt megfelelő akarat és fegyveres erő a honvédelem megszervezésére. A megszálló idegen hadsereg kifosztotta az emberek házait, minden értékes ingóságot egyszerűen elkoboztak, elraboltak, a fegyvertelen székelyeket, férfiakat, nőket, fiatalokat és öregeket, de még a gyermekeket is bottal verték végig. Sokan egész életükre megnyomorodtak, míg mások belehaltak a kegyetlen katonák ütlegeleiseibe. A hadsereg mellett, rendfenntartó erőket is hagytak, később pedig csendőrörsöket szerveztek Szovátán és Parajdon (18 csendőr). Az osztrák-magyar hadseregben is volt testi fenytés, kikötés, de az új rendfenntartók által alkalmazott fenytési módszer, a botozás még most is iszonyattal tölti el a visszaemlékezőket. *„Le egy karszékre, leszorították, le a nadrágot, s bottal úgy elverték, hogy freccsegett a vér. Láttam ilyent!”* (Mesélték a visszaemlékezők) Sokan egész életükre nyomorékká váltak, vagy belehaltak az ütlegekbe.

A megszállást nyomon követte a fegyverek összeszedése. Korondon január első felében a parajdi csendőrkatonák házról-házra járva összeszedték a fegyvereket. Kovács Andor 40 tagú nyáradremetei csapata azonban jól elrejthette fegyvereit, mivel a felkelés alatt, mint fegyveres egységet írják le őket a visszaemlékezők.

A katonai megszállással párhuzamosan, házról-házra járva összeszedték a székelyek fegyvereit, nehogy védekezni tudjanak. A székelyek a magyar kormány tehetetlenségének dacára, igyekeztek megszervezni szülőföldjük védelmét. Ilyen körülmények közt, Székelyföld elfoglalását követően, három és fél hónap múlva megkezdődött Sóvidék környéken az a mozgalom, amit a szóhasználat sóvidéki lázadásnak nevez. A magyar kormány tehetetlenségének dacára a magukra hagyott székelyek megpróbálták megvédeni hazájukat, számos székelynek sikerült elrejtetnie fegyverét, Kovács Andor – már említett - nyáradremetei csapatában pld. 40 fegyver volt, amit alkalomadtán elő lehetett venni.

Az 1918. december elsejei gyulafehérvári gyűlésen az erdélyi románság proklamálta elszakadási szándékát és ezzel egy időben a királyi román hadsereg átlépte a Kárpátok vonulatát, az egykori Magyarország határát. December első heteiben a Maros mentén húzott demarkációs vonalig szállták meg Erdélyt, így az egész Székelyföld román uralom alá került, ahol a nagyszebeni Kormányzótanács képviselte időlegesen a főhatalmat.

Annak ellenére, hogy a román hadsereg több alkalommal felszólította a frissen megkaparintott ország lakosait, hogy fegyvereiket szolgáltatassák be, még 1919-ben is elég sok székely férfinál voltak kézfegyverek, amelyeket azért nem adták le az idegen hatalom képviselőinek, mert reménykedtek egy nemzeti honvédó háború eljövételében.

1919 januárjára a cseh és román csapatok előnyomulásával megváltozott Károlyi Mihály magatartása is. Tombor Jenő alezredes vallomásában az 1920-ban lefolytatott Stromfeld perben azt mutatja, hogy a Hadügyminisztériumban valóban tervbe vették az ország katonai felszabadítását. Tombor Jenőt Stromfeld a minisztérium V. osztálya vezetőjévé nevezték ki, s így biztos információkhoz jutott, miszerint a titkos tervben 18 hadosztályból és 3 székely hadosztályból álló erős hadsereg felállítása szerepel, amellyel *“a cseh és román előnyomulást vissza lehetett volna verni.”*³¹1919 tavaszán a sóvidéki székelyek is érkezettnek látták az időt, hogy a készülődésből a tettek mezejére lépjenek. A néhai Fábíán Domokos, Kovács (Ész) Mózes, Lukács Domokos és Parajdi Márton felsősófalvi lakosok elbeszélése szerint, - akik több alkalommal meséltek e sorok írójának az 1919-es sóvidéki lázadásról, - a székelyek azt tervezték, hogy a Székely hadosztály csapatainak támadásával egy időben, a Székelyföldről is fegyveresen fognak fellépni az idegen csapatok ellen, ugyanis a gyengén felszerelt idegen hadsereget a belső ellenállás összeroppantja és hamarosan el kell hagyniuk Magyarország területét.

Az előzményekhez hozzátartozik az, hogy a román hadsereg 1916. augusztus 27-én hadüzenet nélkül megtámadta Magyarországot, a védtelen magyar, polgári lakosságból nagyon sok ember ellen súlyos atrocitásokat követtek el a Sóvidéken. Elég megemlíteni, hogy az udvarhelyszéki Alsó-, és Felsősófalváról vagy Parajdról milyen sok embert hurcoltak el vagy végeztek ki. Alsósófalváról elhurcoltak 118 személyt és helyben meglőtték kettőt: Kacsó András 21 éves (1916. október) és id. Kacsó András 74 éves férfiakat. Felsősófalváról elhurcoltak 84 embert. Helyben meglőtték Krall Mártont, aki sántaságára hivatkozva nem bírta tartani a lépést a többivel, Szitás Dénes 8 éves gyermeket, továbbá Veres Lajost és özv. Veres Sámuelné. Parajdról csak a református magyarok közül 27 személyt, a római katolikus vallású magyarok közül 6 személyt hurcoltak el s ami döbbenetes, hogy köztük volt a mindössze 2 és fél éves Fülöp Vilma és a 3 éves Kénesi Mária. A többi elhurcolt parajdi székely 9 és 72 év közötti volt. A parajdi vérengzés 1916. október 1-i

áldozatai közül pl. az alábbi személyeket lehetett azonosítani, a halotti anyakönyvi bejegyzések szerint: Antal Mózesné Hegyi Ágnes, ref., 67 éves, főbelőve, Balázs Józsefné Csalóka Judit, ref., 42 éves, főbelőve, Borsos Benjámín 65 éves, siklódi ember, aki véletlenül épp Parajdon járt, Cseresznyés Sándor ref., 71 éves, főbelőve, Cseresznyés Sándorné Szász Julianna, ref., 62 éves, főbelőve, Illyés J. Ferenc, ref., 16 éves, főbelőve, Illyés Sámuelné Pestinka Lídia, r.kat., 65 éves, főbelőve, Illyés Sándorné Koncz Sára, ref, 58 éves, főbelőve, Kelemen Mihály 85 éves az elhurcolás alatt behalt a verésbe, Mátyás János r. kat., 57 éves, ló után kötve húzták, majd főbelőtték, Szabó Ferencné Illyés Teréz, r.kat., 68 éves, főbelőve.

Jegyzetek:

1. Szekeres Lukács Sándor: Kodáros kincsei. Fejezetek a Székely-sóvidék történelméből. Székelyudvarhely. 2002.
2. Bárdi Nándor: Impériumváltás Székelyudvarhelyen. 1918-1920. Aetas. 1993. 3. 76-120.

